

Bediüzzaman Said Nursi'nin Mantıkla İlgili İki Eseri: Kızıl İcaz ve Talikat

Prof.Dr. Abdullah Demir¹

Özet

Bediüzzaman Said Nursi ve Risale-i Nur'un çeşitli yönleri üzerinde pek çok çalışmalar yapıldı. Söz gelimi Risalelerin tefsir, kelam, felsefe vd. ilimler yönünden bulunduğu yeri göstermek için makaleler, kitaplar ve tezler hazırlandı. Ne var ki Bediüzzaman'nın ve Risalelerin mantık yönü üzerinde hemen hemen hiç durulmadı. Bunun başlıca sebebi ülkemizde genel olarak mantık ilmine layık olan değerin verilmemesi olabilir. Dolayısıyla Üstad Bediüzzaman'ın mantıkla ilgili eserleri de bundan payını almıştır. Bu çalışmamızda Bediüzzaman Said Nursi'nin mantıkla ilgili eserleri olan Ta'likat ve Kızıl İcaz'ın önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i nur, Ta'likat, Kızıl İcaz, mantık

Bediuzzaman Said Nursi's Two Works on Logic: Kızı Ijaz and Ta'likat

Summary

Many studies were carried out on various aspects of Bediuzzaman Said Nursi and Risale-i Nur. For example, articles, books and theses were prepared to show the place of the Risales in terms of sciences such as tafsir, theology and philosophy. However, the logical aspect of Bediuzzaman and the Treatises has hardly been considered. The main reason for this may be that the value worthy of logic is not given in our country in general. Therefore, Bediuzzaman's works on logic also got their share from it. In this study, the importance of Bediuzzaman Said Nursi's works related to logic, Ta'likat and Kızıl Icaz will be emphasized.

Keywords: Bediuzzaman Said Nursi, Risale-i Nur, Ta'likat, Kızıl Ijaz, logic

Giriş

Mantık, Üstad Bediüzzaman'ın müstakil olarak Ta'likat ve Kızıl İcaz isimli iki eser yazdığı önemli bir ilimdir. Bu iki eser, Eski Said döneminde kaleme alınmış ve ilim çevrelerinde ilgiyle takip edilmiştir. Bunun yanında Risale-i Nur'un diğer eserlerinde de yoğun bir mantık örgüsü göze

---

¹ Nile University of Nigeria, abduhahdemir2755@gmail.com

çarpmaktadır. Bediüzzaman iman esaslarını ispatlarken, mantık terimlerini ve mantıkla ilgili delilleri çok fazla kullanır. Bediüzzaman'ı klasik mantığın skolastik zihniyeti içerisinde kaybolmuş bir medrese âlimi görmemek şartıyla, risalelerin temelinde yer alan ilimlerden birisinin de mantık olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, risaleler tefsir, hadis, kelim, belağat, mantık gibi dini ilimler ve fen ilimlerinin mezcedilmesiyle, Kur'ân'dan hareketle ve bir ilham eseri olarak kaleme alınan kitaplardır. Üstad başta iman hakikatleri ve kelim ilminin meseleleri olmak üzere İslamî konuları işlerken sağlam bir mantık örgüsü kullanmıştır. Üstad'ın tahsil hayatında çok kısa bir süre içerisinde ezberlemiş olduğu pek çok temel İslamî eser içerisinde mantık kitapları da bulunmaktadır. Nakledildiği üzere Üstad, bu kitapları her üç ayda bir kere ezberden tekrar etmiştir.

Ta'likat

Ta'likat İsmail Gelenbevi'nin Burhan isimli eserinin açıklamak için yazılmıştır. Gelenbevi İsmail Efendi 1143 (1730) yılında Manisa'nın Kırkağaç İlçesine bağlı Gelenbe'de doğmuş bir alimdir. Memleketinde ve İstanbul'da tahsil hayatını tamamlayarak otuz üç yaşında müderris olmuştur. Dini ve akli ilimlerde ileri derecede bilgi sahibi olup kırdan fazla eser kaleme almıştır.² Talikatın Türkçe tercümesi, Ediz Sözüer tarafından bir kurula çevrili yapılarak yayınlanmıştır.³ Risale-i Nur'da Üstad Bediüzzaman'ın talebeleri tarafından Ta'likat hakkında övgü dolu bilgiler verilmektedir. Bir yerde Ta'likat'ın mantıkta bir şaheser olduğu ifade edilir:

"Ta'likat namındaki te'lifati, Mantık'ta bir şaheserdir."⁴

Başka bir yerde Ta'likat'ın İbn Sina'nın eserlerini geçtiğinden bahsedilirken muhtemelen pratik mantık yönü ile ileri olduğu vurgulanmaktadır:

---

² Şerafettin Gölcük, Metin Yurdagür, "Gelenbevi", DİA, C. 13, s. 552-555.

³ Haz. Ediz Sözüer, Ta'likat Bir Mantık Şaheseri, (92) (PDF) TA'LİKÂT: BİR MANTIK ŞAHESERİ (Arapça Orijinali ve Türkçe Tam Metin Tercümesi) | Ediz Sözüer - Academia.edu.

⁴ Sözlür, s. 830.

*"Ve ilm-i mantıkta, İbn-i Sina'nın te'lifatından geçecek "Ta'likat" namında hârika bir risalesi var."*⁵

Tarihçe-i Hayat'ta Ta'likat'tan bahsedilen yerde, Bediüzzaman'ın tümevarımla verdiği örneklerin on bine ulaştığı ve bu seviyeye hiçbir alimin yetişemediği ifade edilir. Tümevarım (endüksiyon, istikra) zihnin özelden genele, olaylardan kanunlara ulaşmasını sağlayan akıl yürütme yoludur.⁶ Tümevarımda ulaşılan sonuç kesin değildir. Mesela, gördüğümüz bütün kedilerin kuyruklu olduğuna bakarak, her kedi kuyrukludur, sonucuna ulaşırız. Hâlbuki Man adasındaki kediler kuyruksuzdur. Yine havadaki her cismin yere düşmesinden hareketle yer çekiminin varlığı sonucuna ulaşırız. Hâlbuki geçmişte bir zamanda ya da gelecekte bir dönemde yer çekimin olmaması mümkündür. Bu sebeple tümevarımda varılan sonuçlar kesin değildir. Yine Arşimed suyun üzerinde yüzen cisimlerden yola çıkarak yer çekimi kanunu bulmuştur. Bu kanun sınırlı sayıda örnekten hareketle ortaya atılmış olduğundan, geçmişte veya gelecekte suyun kaldırma kuvvetinin olmaması muhtemeldir. Dolayısıyla bu tümevarımdan çıkan sonuç kıyasın aksine kesin değildir. Bununla birlikte Batı'da Rönesanstan itibaren tümevarım yöntemi kullanılmaya başlanmış ve modern bilim ve medeniyet bu yöntem değişikliğinden sonra ortaya çıkmıştır. Tümevarımla yeterli sayıda örnek kullanılarak ulaşılan genel doğrular yeterli görülür, kesin doğruluk zorunluluğu aranmaz.

*"Ta'likat" namında hârika bir risalesi var. İşkal-i mantıkıyeyi kıyas-ı istikraî cihetiyle on bine kadar iblağ edip, hiçbir âlimin yetişemediği bir derece-i ihata göstermiş."*⁷

Asar-ı Bediyye'de ise Ta'likat'ın teorik mantığı pratik mantığa uygulayan bir eser olduğu ifade edilerek Üstad Bediüzzaman'ın klasik mantıkta takılıp kalmadığı, modern mantığa uygun eserler verdiği söylenmektedir:

*"Ta'likat: Mantıkta bînazir bir eserdir, nazariyat-i mantıkıyeyi tatbikata takrib eder."*⁸

⁵ Barla Lahikası, s. 149.

⁶ Jules Lachelier, *Tümevarımın Temeli Hakkında*, İstanbul 1949, s. 3-4; Topçu, s. 21.

⁷ Tarihçe-i Hayat, s. 212.

⁸ Nursi, Asar-ı Bediyye, s. 691.

Kızıl İcaz

Kızıl İcaz, Abdurrahman Ahdarî'nin Süllemü'l-Münevrak isimli eserine bir haşiye olarak kaleme alınmıştır. Bu eser, mantık meselelerini ezberlemek için ve manzum olarak yazılmış olup, yüz kadar beyitten oluşmaktadır. Medreselerde okutulan mantık kitaplarından birisidir. Süllem, merdiven anlamına gelmektedir. Ahdarî, mantık ilminin semasına bu eserle çıkılacağı için Süllemü'l-Münevrak ismini verdiğini söylemektedir:

"Ona Süllemü'l-Münevrak ismini verdim.

*Mantık ilminin semasına onunla çıkarılır."*⁹

Ahdarî, (Ebu Zeyd Abdurrahman b. Seyyidi Muhammed es-Sağir el-Ahdarî el-Bentiyusi), Cezayirli mantık, matematik ve astronomi alimidir. H. 918 (M. 1512-13)'de doğduğu tahmin edilmektedir. Cezayir'in Biskire şehrinde vefat etmiştir. Kabri, şehrin güneybatısında bulunan Bentiyus'taki zaviyede olup, halen ziyaret edilmektedir. Ahdarî, çok farklı konularda yazmış olduğu manzum eserleri ile tanınmıştır. Süllem de bu eserlerden birisidir. Süllem, Ebherî'nin İsguci isimli meşhur mantık kitabının manzum şeklidir. Süllem'in pek çok şerhi bulunmaktadır.¹⁰

Üstad Bediüzzaman, Kastamonu Lahikası'nda Risalelerin mantıkla irtibatının kurulması gerektiğini bir hedef olarak gösterdiği yerde Kızıl İcaz'dan bahsetmektedir. Burada Üstad Bediüzzaman, Kızıl İcaz'ın mantıkta bir şaheser olduğunu, Ta'likat isimli eserinden süzölmüş i'cazlı bir icaz olarak seçkin âlimleri hayret ve dikkate sevk ettiğini söyleyerek ve bu eserin Risale-i Nur'la irtibatının kurulmasının gerektiğini söylemektedir:

---

⁹ Mahmud Nedim, Senedü'l-Muhkem fi Tercümetü's-Süllem, İstanbul 1317, s. 10.

¹⁰ Naci Bolay, DİA, "Ahdarî" md., c. 1, s. 508.

“Hem Eski Said'in ilm-i mantık noktasında bir şaheser hükmünde bulunan gayr-ı matbu Ta'likat'tan süzülen i'câzlı bir icâz-ı harikada müdakkik ulemaları hayret ve tahsinle dikkate sevk eden matbu Kızıl İcaz namındaki risale-i mantikiye Risale-i Nur'la bağlanmasına ve şakirtlerinin, âlimler kısmının nazarına göstermek lâyük gördüm; fakat çok derindir. Bugünlerde, Feyzi'ye bir parça ders verdim. Belki bir zaman Feyzi kendisi, başkasının da anlaması için dersini Türkçe kaleme alacak.”¹¹

Kızıl İcaz, bir Süllem haşiyesi olmakla birlikte, diğer haşiyeler ve şerhlerden farklı müstakil bir eser gibidir. Üstad Bediüzzaman, Süllem'i açıklamaktan ziyade kendisinin mantıkla ilgili görüşlerini ortaya koyarak, öğrencilerinin dikkatlerini artırmayı amaçlamıştır. Çünkü alet ilmi olarak diğer ilimlerin öğrenilmesinde bir araç olan mantık, zihin bıçağını keskinleştiren bir bilek taşı gibidir. Bu taş ile zihin bıçaklarını keskinleştirmeyenler, kör bıçakla bir şeyler kesmeye çalışarak, beyhude yorulanlar gibidir. Gazali de mantık bilmeyenin sağlam bir ilmi yapıya sahip olamayacağını şu şekilde belirtmektedir: “Mantık bilmeyenin ilmüne güvenilmez.”¹²

“Sathî nazar, muhali mümkün görür.” sözleriyle, yüzeysel ve aceleci incelemelerin insanı yanlış sonuçlara götüreceğini ifade eden Bediüzzaman, çare olarak da mantık öğrenmeyi tavsiye etmektedir. Kızıl İcaz'ın başındaki şu açıklamadan bunu anlamak mümkündür:

“Zihinlerin mülahazada dikkati ve nazarda im'anı alışkanlık haline getirmeleri için ala külli hal bu eseri yazdım. Madem yazıldı, en azından 'bil ki!' ile başlayan konuların mülahaza edilmesi için yayınlansın.”¹³

---

¹¹ Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatı, Nesil Yayınevi, İstanbul 1996, c. 2, s. 1628.

¹² Necip Taylan, Mantık Tarihçesi Problemleri, İstanbul 1996, s. 67.

¹³ Bediüzzaman Said Nursi, Kızıl İcaz, İstanbul 1995, Sözler Yayınevi, s. 164.

“Kale-dedi, kile-denildi” şeklinde şerh ve haşiye türü eserler yazmaktan hoşlanmayan Bediüzzaman, Kızıl İcaz haşiyesini talebelerinin dikkatini artırmak için kaleme aldığını ifade etmektedir. Gerçekten de Üstad Bediüzzaman’ın şerh ve haşiye olarak yazılmış eserleri birkaç tanedir. Kızıl İcaz ve Gelenbevi’nin Burhan’ı üzerine yazılan bir haşiye olan Ta’likat bunlardandır. Geriye kalan bütün eserleri, okuduğu kitaplardan öğrendiklerini özümseyerek ortaya konulmuş müstakil çalışmalardır.

Üstad Bediüzzaman, Kızıl İcaz’ı yazmasının gayesinin zihinleri dikkate teşvik etmek olduğunu, eserin sonunda da belirtmektedir. Buradaki açıklamalar, öğrenme meraklılarının kesinlikle kaçırmamaları gereken türdendir. İlmi bir gıdaya benzeten Üstad, aceleci zihnin, bilgileri hazmetmediğini, dolayısıyla bu bilgilerin çoğalmasının, genişletilmesinin ve faydalı olmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir.

“Bil ki! Şüphesiz ilim bir gıdadır. Elbette ki hazmedilmesi gerekir. Rahvan ve aceleci zihin, hakikatlerin kaymağından yer. Yani hakikate varır, fakat onu almaz veya onu kazanır ve alır. Lakin hakikat onun zihninin elinde parçalanır. Çoğalmaz, genişlemez. Bilakis zihinden kaçak olarak çıkar. Sonra zihin, hakikatin parçalarını toplarlar, onlardan hafızasında çoğalanların özelliklerini soyar. Hazmetmez ve büyütmez. Bilakis hakikatler kusmuk olur veya zihinde bozulur. Zihnin yüzeyselliği, elem veren bir hastalıktan daha şiddetlidir. Ey okuyucu! Zihinlerin dikkate teşvik edilmek için, bu risaleyi veciz yazarak, sizleri aciz bıraktım.”¹⁴

Başka bir yerde “Alim-i mürşid, koyun olmalı, kuş olmamalı. Koyun yavrusuna süt, kuş yavrusuna kay (kusmuk) verir” derken, ilmin hazmedilerek insanlara aktarılmasını, koyunun otları süt haline getirmesine benzetmekte, hazmedilmemesini ise kuşun yavrusuna kusmuk vermesine

---

¹⁴ Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 236.

benzetmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi, zihnin yüzeyselliği, en şiddetli hastalıktan daha ağır bir hastalıktır. Zihinleri bu hastalıktan kurtarmak için, Kızıl İcaz kısa ve öz bir şekilde yazılmıştır.

Kızıl İcaz'ın bilinen bir tane şerhi vardır. O da Üstad'ın kardeşi Abdulmecid Nursi (Ünlükul) tarafından kaleme alınmıştır. Bu şerh, Üstad'ın vefatından sonra 1965 tarihinde Konya'da yazılmış ve 1995 yılında yayımlanmıştır.¹⁵ Üstad'ı en iyi tanıyanlardan ve bir alim kimliğine sahip olan bir kimsenin yazdığı bu şerh, Kızıl İcaz'ı anlamamızı oldukça kolaylaştırmaktadır. Aksi halde Kızıl İcaz, sınırlı sayıda kimsenin faydalandığı bir eser olarak kalırdı.

Kızıl İcaz klasik mantık çerçevesinde kalan bir eser değildir. Klasik mantık kitaplarında “İnsan konuşan hayvandır” gibi önermelerle tümdengelim (dedüksiyon/talil) metodu kullanılarak sınırlı sayıda örnek verilirken, Üstad, insan vücudundaki hücreleri örnek olarak vermektedir. Hücrelerden hareket ederek insanın ruh ve maddeden oluşan bütünü hakkında sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu ise klasik mantıkta kullanılmayan tümevarım metodudur.

Tümdengelim (dedüksiyon, talil) zihnin bir veya birden fazla hükümden hareket ederek mecburi bir sonuca ulaşmasıdır. Tümdengelimde öncüller doğru ise sonuç da mutlaka doğru olur. Tümdengelimden en gelişmiş şekli kıyastır. Kıyas, öncül adı verilen birden fazla önerme ile sonuç adı verilen önerme arasında mantıkça geçerli bir ilişki kurmaktır. Mesela, “Bütün insanlar ölümlüdür” (1. öncül), “Ahmet de insandır” (2. öncül), O halde Ahmet de ölümlüdür. (sonuç)

Klasik mantık, tümdengelim metodunu tek akıl yürütme yolu olarak kullanmış, tümevarım ve temsili (örnekleme) göz ardı etmiştir. Klasik mantığa yapılan temel eleştirilerden birisi de budur. Rönesanstan itibaren bir kısım batılı filozoflar, tümevarım (istikra, endüksiyon) metodunu öne çıkarmış ve batıda yaşanan ilmi gelişmeler de bu metod değişikliğinden sonra olmuştur.

Temsil (örnekleme, analogi) zihnin olaylar ve eşyalar arasındaki benzerliklerden hareket ederek bir sonuca varmasıdır. Temsilde iki şey arasındaki benzerlikten yola çıkılarak, birincisi hakkında verilen hüküm, ikinci şey hakkında da verilmektedir. Temsilde, varılan sonucun doğruluğu kesin değildir. Ancak iki şey arasındaki benzerlikler ne kadar fazla ise sonucun doğruluğu da o kadar fazladır. Mesela, “Güneş bir tane olduğu halde nuraniyeti vasıtasıyla her parlak şeyin

---

¹⁵ Abdulmecid Nursi, “Şerhu Kızıl İcaz”, Saykalü'l-İslam, tahkik: İhsan Kasım Salihi, Sözler Yayınevi, İstanbul 1995, s. 163-238.

yanında yer alır. Benzer şekilde melekler de nuraniyetleri vasıtasıyla aynı anda birden fazla yer bulunabilirler.” Burada melekler, nuranilik yönüyle güneşe benzetilmiş ve her ikisinin de birden fazla yerde bulunabilecekleri sonucuna varılmıştır.

İşte Üstad Bediüzzaman, klasik mantığın aksine, tümevarım ve temsil metoduyla bir kısım sonuçlara ulaşmakta böylece skolastik düşüncenin hatalarına düşmeyen bir yol ortaya koymaktadır. Aşağıdaki örnekte insanı, içerisinde Yasin Suresi'nin yazılı olduğu Yasin kelimesine benzeterek temsil metodunu kullanmaktadır:

“Bir şahıs ruhuyla birdir, cismiyle bir cemaattir. Canlı kısımlardan oluşan bir cemaattir. Öyle ki onun hücrelerinden her bir hücre, beş duyu kuvvetine sahiptir. Bu şahıs, içerisinde Yasin Suresi yazılmış olan Yasin kelimesi gibidir. Onun canlılık derecesi ve kuvvetleri cirminin küçüklüğüyle ters orantılı olarak artar. İstersen insanın duyularıyla bir hücrenin duyularını mikroskopla tartalım. Bin defa büyütüldükten sonra ancak görülebilen bu küçük canlı, parmağının başını görür, arkadaşı olan diğer hücrenin sesini duyar, diğer duyularını ve kuvvetlerini takip eder. Halbuki bir insan bu küçük canlının parmağını göremez ve sesini duyamaz. Maddi yapısının küçüklüğü nispetinde, canlılığı fazlalaşır, sınırlanır ve incelir.”¹⁶

Mantık öğrenmenin caiz olup olmadığı konusunda da Bediüzzaman'ın farklı bir görüşü vardır. Felsefenin bir kolu olması sebebiyle mantık, İslam âlimleri arasında tartışma konusu olmuş ve âlimlerin farklı görüşler ileri sürmelerine yol açmıştır. İbni Salah, Nevevi, İbni Teymiye gibi âlimler çeşitli gerekçelerle mantık öğrenmenin haram olduğuna fetva vermişlerdir.¹⁷ Buna karşılık âlimlerin çoğunluğu ise mantık öğrenmenin caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bediüzzaman ise mantık öğrenmenin hükmünün kişilere göre farklı olduğuna hükmetmektedir:

---

¹⁶ Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 170.

¹⁷ Nazım Hasırcı, *İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirisi*, Ankara 2010, 18 vd.

“Mantık öğrenmenin hükmü kişilere göre farklılık arzeder: Mantık ilmini öğrenmek menduptur, çünkü mantık ilimleri tamamlayıcıdır. Yine mantık ilmini öğrenmek mekruhtur, çünkü akılları karıştırır. Yine mantık ilmini öğrenmek mübahtır, çünkü bir ilmi bilmek bilmemekten hayırlıdır. Yine mantık ilmini bilmek farz-ı kifayedir, çünkü mantık akaidi techiz eder. Yine mantık ilmini öğrenmek, gerekli ilmi altyapıya sahip olmayanlar için haramdır.”¹⁸

Nevevi gibi âlimler aşağıdaki sebeplerle Aristo mantığı ile uğraşmayı haram saymışlardır: İlk önce mantıkla meşgul olmak tevhid ilmiyle öncelikli olarak uğraşmayı engeller. İkinci olarak geceleyin odun toplayan gibi mantıkla meşgul olan kimse de fasit şeylere kayar. Üçüncü olarak mantık sahih ve batıl şeylerin karışımından ibaret bir batıldır ve batılla meşgul olmak haramdır. Dördüncü olarak mantık, fikri ve zihni doğruyu bulmaktan alıkoyar.¹⁹

Mantıkla meşgul olmanın caiz olduğu görüşünde olanlara göre, ilim öğrenmeyi istemek tabiidir, kasıtlı ilim talep edilmez, kendiliğinden talep edilir. Fıtrat ilme musahhardır, yani ilimden kaçamaz. Tıpkı camid maddelerin fıtratı gibi. Mesela ateş zaruri olarak yakıcıdır. İnsan da fıtratı itibarıyla zaruri olarak öğrenmeye meyillidir. Ayrıca mantık vacibin yani tevhid ilminin mukaddimesidir ve küfrün reddidir. Yine mantık şerrin delilidir. Yani şerri bilmeye yarar. Çünkü mantıkla meşgul olmayan kimse doğruyu ve yanlış ayırt edemez. Batılı tanımak ve ondan korunmak için bu ilimle meşgul olmak gerekir. Çünkü bilmeyen korunamaz. Tıpkı şu şiirde denildiği gibi: Şerri öğrendim lakin şer için değil şerden korunmak için, Hayrı şerden ayırt edemeyen kimse şerre kapıldığı için.

Bediüzzaman, bir kısım mantık terimlerini de kendisine has bir üslupla ve diğer mantıkçılardan farklı şekilde tanımlamaktadır. Mesela, mantıkta iddiaları ispatlamaya yarayan delil olan hüccet, Bediüzzaman tarafından çok farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bu tanımda modern bilimin temelinde yer alan bilginin doğruluğu kavramı, farklı bir anlatımla ve çok orijinal şekilde anlatılmaktadır. Burada geçen “olayların zürriyetlerini bilmek” ifadelerinde tümevarımla varlığı

¹⁸ Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 180.

¹⁹ Necati Öner, Klasik Mantık, Ankara 1998, s. 8; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, Ankara 2004, s. 45-46.

en ince ayrıntısına kadar incelemek anlatılmakta, “kainattaki ilişkiler silsilesi... hakikat-ı uzma” ifadeleri ile de tündengelim yöntemi ile külli bir bakış açısı yakalamanın üzerinde durulmaktadır.

“Bil ki! Hücet, olayların zürriyetlerini bilmek ve ilişkilerini ortaya çıkarmaktır ve kainattaki ilişkiler silsilesinin merkezidir ve hakikat-ı uzmanın aslından semerelerine giden hayat mecralarının timsalidir.”²⁰

Bediüzzaman’ın mantık konularından birisi olan söz (lafız) ile ilgili açıklamaları da oldukça ilginçtir. Burada da Üstad Bediüzzaman, tümevarım yöntemi kullanarak hidrojenden, karbondan, ıstıdan, nefesten ve sestem söze ulaşmaktadır.

“Nefesin alem-i gayba girmesiyle, kimyevi aşk sebebiyle müvellidü’l-humuzanın karbonla imtizacı sırrıyla tahlil edici hücreler devreye girer ve kirli kan temizlenir. İki unsur imtizaç ettiği zaman, o ikisinden olan iki cüz’ün tamamı da ittihad eder. O ikisi ittihad ettiği zaman tek bir hareketle hareket ederler. Bu durumda diğer hareket baki olarak boşlukta kalır. Hareketin ısıya ve ısının harekete dönüşmesi sırrıyla şu boşluktaki baki hareket, tabii ısıya inkılap eder. Yani hayvanın (canlının) hayat ateşine inkılap eder. O şeyin arasında nefes zahmetli bir şekilde alem-i gaybtan alem-i şehadete çıkar. Çünkü mahreçlerde nefes, ses ile keyfiyetlenerek birleşir ve ses makta’larda harflere tahavvül ederek farklılaşır. O şeyin arasında, onun hareketi için ses kesilir. Çünkü latif cisimler olarak nakışları acaip oldu, şekilleri garip oldu, garazların ve maksatların taşıyıcısı oldu, duyguları terennüm ederek uçurdu, akıllar arasındaki elçiler olarak Sani-i Hakim’in takdir ettiği yere kadar gönderdi.”

---

²⁰ Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 186.

Bediüzzaman Said Nursi'nin Mantıkla ilgili İki Eseri: Kızıl İcaz ve Talikat

"Söz, fikrin kaymağıdır, tasavvurun suretidir, teemmülün bekasıdır ve zihnin işaretidir. Hafifliği, birbiri ardınca gitmesi, meunetin azlığı, zahmetsizliği ve kararsızlığı sebebiyle bu büyük nimet için söz tercih edildi. Bu nimetin kıymetini bilmemek, inkâr ve israf etmek ne büyük cehalet!"²¹

Sonuç

Batı düşüncesinde klasik mantığın yerini modern mantığın ve tümdengelim yerini tümevarımın almasında olduğu gibi, Üstad Bediüzzaman da modern mantık ve tümevarım düşünce yöntemini öne çıkarmıştır. Diğer İslamî eserlerde iman esasları, tümdengelim yöntemi kullanılarak akla dayalı çıkarımlarla ispat edilmeye çalışılmıştır. Bediüzzaman'ın eserlerinde ise tümevarım yöntemi ağırlıklı olarak kullanılmış, zihin dünyasından çıkıp varlığın kendisiyle yüzleşilmiş, atomdan güneş sistemine, çekirdekten çınara, gülden bülbüle her bir varlıktan Yaratıcı'ya ulaştıran deliller bulunmuştur. İşte bu düşünme sistemi Bediüzzaman'ın eserlerinin en önemli farklılıklarından birisidir.

Batı düşüncesi ile karşılaşan diğer İslam âlimleri de değerli eserler kaleme almışlardır. Ancak Bediüzzaman'ın onlardan farkı, Batı felsefesinin hakikat tasavvuruna alternatif olacak şekilde İslamî ve küllî bir hakikat tasavvuru geliştirmiş olmasıdır. Hakikat tasavvuru ya da düşüncesi, varlığın kendisine dayandığı gerçekliktir. Bazı filozoflar hakikat tasavvurunu varlığın dışında bir âlemde aramış, bazıları varlığın içinde aramış, bazıları ise varlığın kendisine dayandığı bir hakikat, bir gerçeklik yoktur, sadece madde vardır demişlerdir. Diğer İslamî eserlerde klasik mantık ve tümdengelim yöntemi kullanıldığı için, varlığın dışında hakikat tasavvuru olduğu kabul edilmiştir. Risale-i nurlarda ise "Allah'a giden yollar, mahlukatın nefesleri sayısı kadardır" prensibi gereği her varlıkta hakikat güneşinin ışığı aranmış ve bulunmuştur.

---

²¹ Bediüzzaman, Kızıl İcaz, s. 188.

Kaynaklar

Bolay, Naci: DİA, “Ahdarî” md., c. 1, s. 508.

Emiroğlu, İbrahim: *Klasik Mantığa Giriş*, Ankara 2004.

Gölcük, Şerafettin; Yurdađür, Metin: “Gelenbevi”, DİA, C. 13, s. 552-555.

Hasırcı, Nazım: *İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirisi*, Ankara 2010.

Lachelier, Jules *Tümevarımın Temeli Hakkında*, İstanbul 1949.

Mahmud Nedim, Senedü'l-Muhkem fi Tercümetü's-Süllem, İstanbul 1317.

Mahmud Nedim, Senedü'l-Muhkem fi Tercümetü's-Süllem, İstanbul 1317.

Nursi, Abdulmecid: “Şerhu Kızıl İcaz”, Saykalü'l-İslam, tahkik: İhsan Kasım Salihi, Sözler Yayınevi, İstanbul 1995, s. 163-238.

Nursi, Bediüzzaman Said: Risale-i Nur Külliyyatı, Nesil Yayınevi, İstanbul 1996, c. 1-2.

Nursi, Bediüzzaman Said: Ta'likat Bir Mantık Şaheseri, Haz. Sözüer, Ediz: [\(92\) \(PDF\) TA'LİKÂT: BİR MANTIK ŞAHESERİ \(Arapça Orijinali ve Türkçe Tam Metin Tercümesi\) | Ediz Sözüer - Academia.edu](#).

Nursi, Bedüzzaman Said: Kızıl İcaz, İstanbul 1995, Sözler Yayınevi.

Öner, Necati: *Klasik Mantık*, Ankara 1998.

Taylan, Necip: *Mantık Tarihçesi Problemleri*, İstanbul 1996.

Taylan, Necip: *Mantık Tarihçesi Problemleri*, İstanbul 1996.